

I. В. Козицькакандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної психології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Стаття присвячена емпіричному аналізу особливостей самоставлення та самореалізації студентської молоді. Висвітлено основні цінності в структурі самореалізації та особливості самореалізації таких мотивів: професійної діяльності, престижу, творчих проявів, комунікативних, соціальних та навчально-пізнавальних.

Ключові слова: самореалізація, психологічні особливості, розвиток особистості.

Постановка проблеми. Проблема самореалізації особистості включена в дослідницьке поле різних наук, але, незважаючи на це, є насамперед психологічною проблемою. Самореалізацію особистості вивчали представники різних психологічних і психотерапевтичних течій як вітчизняних, так і закордонних, прикладом яких є: психоаналіз, гуманістична течія тощо. Але серед науковців немає єдиної розробленої концепції щодо психологічних особливостей самореалізації особистості. Тобто самореалізація як феномен особистості має потенціал для поглиблення досліджень, особливо в період її становлення [3, с. 6].

Самореалізація як психологічне явище висвітлювалась у працях К. Абульханової-Славської [1], Л. Анциферової [2; 3], Е. Галажинського [6], Л. Коростильової [8] та ін.

Психологічні особливості самореалізації й умови реалізації внутрішніх потенційних можливостей особистості представлені в працях таких українських психологів і педагогів, як: М. Пірен [9], Я. Галета [5], Т. Герасимів [7], Л. Співак [11] та ін.

Мета статті – дослідити основні аспекти психологічних особливостей самореалізації людини та їх загальний вплив на потенційний розвиток її особистості.

Виклад основного матеріалу. Необхідність глибокого аналізу сучасних психологічних позицій із використанням різнопланових досліджень важлива для пояснення та виявлення психологічних особливостей самореалізації молоді людини в сучасному українському суспільстві [5, с. 57].

Самореалізація особистості – фундаментальна проблема соціально-гуманітарної науки. Сучасний стан вивчення проблеми самореалізації особистості характеризується, з одного боку, міждисциплінарним характером, що дозволяє на її основі синтезувати різні підходи до людини (філософський, соціологічний, психологічний, екологічний та ін.), а з іншого боку, широтою і неоднозначністю трактувань поняття самореалізації

особистості, що відображає складність і багатомірність її змісту. Дослідження проблеми самореалізації особистості передбачає: по-перше, визначення базових характеристик особистості; по-друге, вироблення інтегративного уявлення про самореалізацію особистості як феномен, який пов'язує індивідуальне, соціальне і культурне в житті конкретної людини; по-третє, побудову структурної моделі самореалізації особистості [7].

Самореалізація особистості являє собою складне структурне утворення, основними компонентами якого є інтернаціональність, процесуальність, результативність.

Вибір за об'єкт вивчення молоді як особливої вікової та соціальної групи зумовлений недостатньою розробленістю проблеми самореалізації молодих людей у нових соціокультурних умовах. Рішення даної проблеми з позиції соціокультурного підходу передбачає, з одного боку, визначення домінуючих особистісних цінностей як основних мотиваційно-сміслових характеристик соціальної самореалізації молоді, з іншого боку, виявлення особливостей їх реалізації молоддю в сучасних соціокультурних умовах [9, с. 8].

У дослідженні взяли участь 40 студентів старших курсів спеціальності «Психологія».

Для дослідження психологічних особливостей самореалізації особистості студентів були використані такі методики: модифікований опитувальник діагностики самоактуалізації особистості САМОАЛ; тест-опитувальник самовідношення (В. Столін, С. Пантелєєв); методики вивчення мотивів навчальної діяльності студентів А. Реан, В. Якунін у модифікації Н. Бадмаєвої; багатомірний опитувальник самореалізації особистості С. Кудінова.

За *Опитувальником діагностики самоактуалізації особистості САМОАЛ* (в адаптації Н. Калиної за участі А. Лазукіна) ми обрали лише три базові для нашого дослідження шкали: шкалу цінностей, шкалу високої потреби в пізнанні та креативності, або жаги до творчості.

Майже 19,5% опитаних студентів мають високі показники за шкалою цінностей, до яких психологи відносили істинність, доброту, унікальність, порядок та загальну спрямованість до гармонійного буття в соціумі.

За цією шкалою дуже високі показники мають лише 5% студентів. У свою чергу, серед усієї вибірки превалюють середні показники за шкалою цінностей. 5% студентів схильні до маніпулювання іншими людьми та присвоєння собі загальних цінностей, які не вказують на особистість, що самоактуалізується.

Серед отриманих даних можна виокремити 22,5% студентів із середньою тягою до пізнання. Це свідчить про те, що майже чверть опитаних схильні до ситуативної тяги до пізнання, тобто потреба в пізнанні буде залежати від низки важливих чинників, які наявні на той момент в їхньому повсякденному житті. На відміну від цього, дуже високі показники мали 5% опитаних, це свідчить про те, що такі студенти відкриті для знання та не втратили, а набули жагу до подальшого навчання та саморозвитку, з можливою подальшою науковою діяльністю чи професійною самореалізацією. Дуже низькі показники виявлені у 12,5% студентів, що, на жаль, перевищує показник високих.

За шкалою креативності, або жаги до творчості також превалюють середні показники, майже 27,5% студентів набрали 9 балів із 15 можливих. Також 24,5% опитаних характеризується проблемами зі своїм внутрішнім потягом до творення чогось нового і самовдосконалення. Потрібно зазначити, що дуже низьких показників за шкалою креативності виявлено не було. 7,5% студентів можуть сказати, що вони цінують свою креативність та творчо ставляться до власного життя, що вказує на потенційні сили для його видозмінення.

Загалом, результати за обраними нами трьома шкалами *Опитувальника діагностики самоактуалізації особистості* (в адаптації Н. Калиної за участі А. Лазукіна) вказують на: 1) домінування середніх показників щодо самоактуалізації особистості студентів, її залежність від зовнішніх і внутрішніх чинників; 2) наявність як низьких, так і високих показників за різними шкалами,

що потребує більш детального вивчення з урахуванням чинника студентського вигорання; 3) загальну творчу спрямованість сприймання життя студентами – майбутніми психологами; 4) превалювання низьких показників стосовно потреби в пізнанні як себе, так і оточення, що було виявлено у 12,5% студентів.

Опитувальник самоствавлення В. Століна та С. Панталеєва дозволив виявити низку цікавих закономірностей щодо самоствавлення та жаги до пізнання в опитаних студентів (див. рис. 1.).

Лише 22,5% студентів виявили явні показники за шкалою самоповаги. Аутосимпатія властива лише 8% студентів із представленої вибірки. На відміну від цього, за шкалою ставлення інших, а саме певних соціальних взаємодій і образу себе в очах інших людей, виявлено 2,5% опитаних, які залежать від думки інших та загалом є соціально орієнтованими. У 44,5% опитаних соціальна спрямованість ставлення до себе має середній за вираженістю характер, що вказує на інтегративне ставлення до себе таких респондентів у результаті наявності міцного взаємозв'язку між внутрішніми та зовнішніми чинниками, що впливають на самоствавлення особистості студента.

Шкала самозацікавлення виявила позитивну тенденцію щодо зацікавленості в собі самому юнаків і дівчат, а також щодо певних уявлень про цікавість себе для інших. 75% опитаних студентів мають виражену та дуже виражену ступінь самозацікавленості та вважають, що вони можуть успішно зацікавити іншу людину для спілкування з ними. 25% юнаків та дівчат не впевнені у своїй цікавості для інших.

Серед семи шкал, призначених для вимірювання вираженості настанов на ті чи інші внутрішні дії на адресу «Я» в опитуваних студентів, було виявлено домінуючу кількість позитивних результатів за шкалою самопослідовності, або самоконтролю. За шкалою самовпевненості були виявлені здебільшого середні результати, також трапляються низькі показники за базовими шкалами й одночасно низькі показники за шкалою самовпевненості. За низьких показників самозацікавленості більшість опитаних були спрямовані

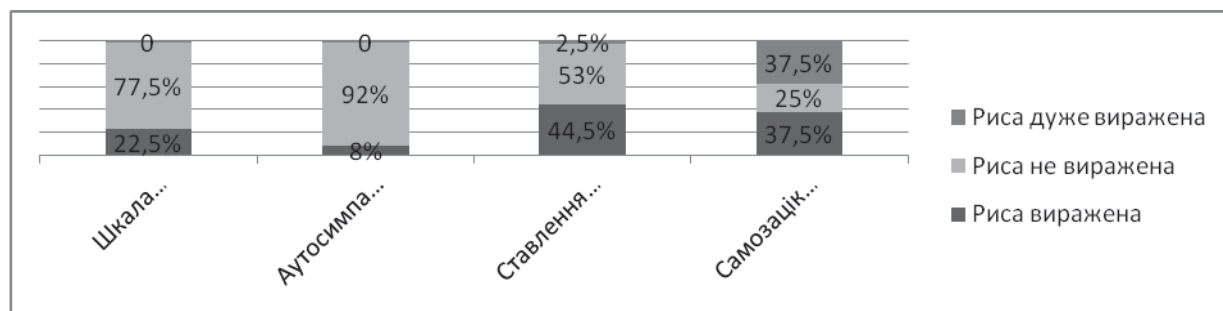

Рис. 1. Результати за чотирма базовими шкалами Опитувальника самоствавлення В. Століна та С. Панталеєва

на саморозуміння та здобули середні показники за цією шкалою, на відміну від самовпевненості.

Студентів, схильних до самозвинувачення, серед всієї вибірки виявлено найменше. Самозвинувачення було в середніх показниках за високих очікувань реакцій і оцінок від інших.

Отже, результати дослідження за *Опитувальником самоставлення В. Століна та С. Пантилеєва* вказують на: 1) загальну соціальну спрямованість студентської молоді не лише з урахуванням власного сприймання себе, але і того, як її сприймають інші; 2) підвищення самокерівництва, що є позитивною тенденцією з огляду на подальшу самореалізацію молоді, оскільки перший крок до саморозвитку полягає в організації себе та свого життєвого простору; 3) наявність вираженого взаємозв'язку очікування від інших та самозацікавленості; 4) визначення низьких результатів самозацікавленості та загальної спрямованості на саморозуміння.

Згідно з *Методикою вивчення мотивів навчальної діяльності студентів (авт. А. Реан, В. Якунін, у модифікації Н. Бадмаєвої)*, виявлене домінування в студентів професійних мотивів та мотиву престижу, що тісно пов'язані між собою. Загалом, результати вказують на спрямованість студентів до набуття професійних навичок, але вдосконалення не для професійної самореалізації, а для набуття престижу в соціальному середовищі чи матеріальних надбань.

80% студентів у середніх значеннях оцінили навчально-пізнавальні мотиви, їхньої відсутності не виявлено, навчально-пізнавальні мотиви проявляються і в бажанні студентів продовжувати навчання в магістратурі чи закінчити університет з освітньо-кваліфікаційним рівнем «Спеціаліст».

Позитивним є те, що лише 2,5% опитаних студентів керуються мотивами уникнення навчальної діяльності та невдач загалом. Це може бути пов'язане з тим, що студенти старших курсів більше спрямовані саме на спеціальні дисципліни. Майже половина опитаних високо оцінили свої творчі мотиви (43%), що взаємопов'язано з наявними результатами в представлених вище опитувальниках.

Загалом, результати, отримані за *Методикою вивчення мотивів навчальної діяльності студентів (авт. А. Реан, В. Якунін, у модифікації Н. Бадмаєвої)*, вказують на: 1) домінування мотивів професійної діяльності з подальшою тенденцією до професійної самореалізації та мотиву престижу, що пов'язано з матеріальним заробітком, певним статусом в соціумі, що також вказує на особливості самореалізації в юнацькому віці, що залежить більше від зовнішніх чинників, ніж від внутрішніх; 2) високі показники творчих мотивів, які свідчать про жагу до творення не лише чогось нового, але і загального життєвого простору навколо себе й інших, що вказує на високий творчий потенціал української молоді, а також на загальні популярні тенденції креативності; 3) середні показники за комунікативними, а також соціальними мотивами вказують на ситуаційну спрямованість студентської молоді, тобто ці мотиви є супідрядними, які можуть відійти на другий план, хоча професія психолога перебуває в системі «людина – людина»; 4) середні значення навчально-пізнавальних мотивів проявляються і в бажанні студентів продовжувати навчання в магістратурі чи закінчити університет з освітньо-кваліфікаційним рівнем «Спеціаліст».

За *Багатомірним опитувальником самореалізації особистості С. Кудінова* виявлено домінування суб'єктивно-особистісної настанови самореалізації у понад 60% опитаних, що свідчить про прагнення досягти певної позиції, до домінування над іншими людьми. Також, ідеться про мотиви престижу, здобуття певного авторитету серед однокурсників або на кафедрі, а в подальшому і на робочому місці. Корпоративно-суб'єктивні настанови самореалізації виявилися в майже 40% опитаних студентів.

Результати за шкалами інтернальності й екстернальності майже подібні. Інтернальність, або високий самоконтроль і саморегуляція, що допомагає людині самореалізуватися, виявлена в 57% опитаних, екстернальність, тобто низька самоорганізація в процесі самореалізації та перекладання відповідальності на інших спостерігається в 43% студентів.

Рис. 2. Графічний профіль показників за методикою навчальних мотивів студентів (середні значення)

Шкала креативності вказує на те, що більшість молоді схильна до пошуку власних неординарних шляхів самореалізації, хоча є і достатня частка консерваторів, яким не властива зміна навколишнього простору та самого себе, такі люди здебільшого діють за певним стереотипом.

Серед рівнів самореалізації превалює адаптивний (40%). Він характеризується бажанням людини бути такою, як всі інші, а саме бути помірною у прагненнях, але з наявним бажанням бути не гірше за інших, а можливо, і кращим у конкретній діяльності.

Ірраціональний рівень був виявлений лише у 2% опитаних з усієї вибірки, що підтверджує настанови таких респондентів на демонстративність і самопрезентацію без подальшої ефективної самореалізації як особистої, так і професійної. Інертний та інтенсивні стилі перебувають в одному діапазоні отриманих результатів (15%).

Серед представлених видів самореалізації студенти більш спрямовані до соціальної самореалізації, тобто для юнаків і дівчат на даний момент важлива їхня активна суспільна діяльність. Це може бути і певна активність в соціальних мережах, прагнення до вступу у волонтерські корпуси тощо.

Професійна самореалізація властива майже 30% студентів, для них головним є саме реалізація себе в професійній, творчій діяльності тощо. Потрібно зазначити, що професійна діяльність може відрізнятися від спеціальності, яку здобуває студент.

Особиста реалізація хвилює чверть опитаних студентів-психологів старших курсів, що вказує на їхнє бажання постійно удосконалюватися й особистісно розвиватися.

Отже, результати, отримані за *Багатомірним опитувальником самореалізації особистості С. Кудінова*, вказують на: 1) домінування суб'єктивно-особистісної настанови на самореалізацію, що свідчить про прагнення досягти позиції домінування своєї особи над іншими людьми; 2) підвищення інтернальності студентської молоді, тобто стремління їх до самоконтролю та самоорганізації; 3) більшу спрямованість студентів на соціальну самореалізацію, ніж на професійну й особисту, тобто для юнаків і дівчат на сучасний момент важлива активна суспільна діяльність; 4) превалювання серед рівнів самореалізації адаптивного, або помірного рівня.

Висновки. За результатами дослідження можна зазначити загальну соціальну спрямованість студентської молоді не лише з урахуванням самосприйняття, але і того, як її сприймають інші, а також соціальну реалізацію як таку, в основі якої лежить саме соціальна, суспільна активність особистості, що самореалізується. Респонденти виявили потяг до самокерівництва, самоконтролю

та інтернальності стосовно своєї самореалізації, що є позитивною тенденцією, оскільки перший крок до саморозвитку полягає в організації себе та свого життєвого простору.

Також нами було визначено найбільш характерний для студентської молоді стиль, або рівень самореалізації: помірний, або адаптативний рівень, пов'язаний із загальною соціальною спрямованістю студентства та невпевненістю у можливості подолання перешкод на шляху самореалізації.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в емпіричному вивченні особливостей самореалізації. Особливу увагу варто приділити розробленню тренінгових програм психологічної корекції самооцінки особистості в молодому віці.

Література:

1. Абульханова-Славская К. Развитие личности в процессе жизнедеятельности. Психология личности и образ жизни. М.: Наука, 1987. 224 с.
2. Анциферова Л. Личность с позиции динамического подхода / под ред. К. Альбухановой-Славской, Б. Ломова. Психология личности в социалистическом обществе. Личность и её жизненный путь. М.: Наука. 1990. С. 7–17.
3. Анциферова Л. К психологии личности как развивающейся системы. Психология формирования и развития личности. М., 1981. С. 3–11.
4. Бьюдженталь Дж. Искусство психотерапевта. СПб.: Питер, 2001. 304 с.
5. Галета Я. Особливості самореалізації особистості в інформаційному середовищі навчання. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. 2010. Вип. 91. С. 57–60. (Серія «Педагогічні науки»).
6. Гандзілевська Г. Застосування психодраматичних прийомів для стимулювання самореалізації особистості у сфері театрального мистецтва. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2008. Вип. 11. С. 35–44. (Серія «Психологія і педагогіка»).
7. Герасимів Т., Базарник Б. Самореалізація як соціальний розвиток особистості Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2016. № 837. С. 218–223. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_837_37.
8. Коростылева Л., Никонова А. Особенности самореализации личности на разных этапах жизненного пути. Психологические проблемы самореализации личности. СПб.: Изд. С-Петербур. ун-та, 2001. С. 24–42.
9. Пірен М. Національна свідомість і громадянська позиція особистості в сучасному українському суспільстві. Актуальні проблеми внутрішньої політики. 2005. № 1. С. 5–20.

-
10. Садова М. Потенціал самореалізації особистості як предмет психологічного дослідження: методологічні аспекти. Наукові праці МАУП. 2008. Т. 15. Ч. 2. С. 231–238.
11. Співак Л. Вікова динаміка національної самореалізації особистості в юності. Проблеми сучасної психології. 2015. Вип. 27. С. 546–557.
-

Козицкая И. В. Психологические особенности самореализации студенческой молодежи

Статья посвящается эмпирическому анализу особенностей самоотношения и самореализации студенческой молодежи. Освещены основные ценности в структуре самореализации, а также особенности самореализации следующих мотивов: профессиональной деятельности, престижа, творческих проявлений, коммуникативных, социальных и учебно-познавательных.

Ключевые слова: самореализация, психологические особенности, развитие личности.

Kozytska I. V. Psychological characteristics of students self-realization

The article is devoted to the empirical analysis of the peculiarities of self-actualization and self-actualization of student youth. The main values in the structure of self-realization and peculiarities of self-realization of the following motives are highlighted: professional activity, prestige, creative manifestations, communicative, social and educational-cognitive.

Key words: self-realization, psychological characteristics, personality, development.